

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК СПОСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Систематизовано податки в залежності від інноваційного циклу та розміру підприємства, визначено та обґрунтовано форми державного податкового стимулювання малих інноваційних підприємств

Ключові слова: інноваційна діяльність, малі інноваційні підприємства, змінні та постійні податки

Постановка проблеми. В умовах функціонування економіки відкритого ринкового типу все більшу увагу привертає питання вдосконалення державного механізму стимулювання інноваційної діяльності. Для успішного здійснення інноваційної діяльності в Україні слід визначити роль малого підприємництва у ринковій економіці та створити дієвий механізм державної підтримки малого підприємництва.

Розвиток малого підприємництва – це один з вирішальних чинників інноваційного оновлення країни, оновлення на принципах реалізації людського капіталу, зростання ініціативи і відповідальності людей [7]. Від впровадження ефективних механізмів державного регулювання інноваційних процесів залежить активізація малих інноваційних підприємств, які є необхідною умовою досягнення високих темпів економічного розвитку і забезпечення стійкості країни.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій

Проблематикою стимулювання інноваційної діяльності, використання методів та порядок державного регулювання малих інноваційних підприємств займалися такі провідні вчені, як І.П. Павленко [4], Ю. Тихоміров [9], Б. Курашвілі [2], Л. Юзьов [12] та інші. Так у доробках [3, 4, 9, 10, 11] однією з вагомих перешкод, яка гальмує функціонування малих інноваційних підприємств визначено податковий тягар. В економічному зростанні країни за сучасних умов швидкого технологічного розвитку вирішальне значення має мале інноваційне підприємство. Тому, актуальність проблеми удосконалення державного податкового стимулювання малих інноваційних підприємств потребує подальшого вдосконалення у відповідності до специфіки вітчизняних умов.

Мета дослідження полягає у визначенні на обґрунтованій форм державного податкового стимулювання малих інноваційних підприємств.

Викладення основного матеріалу. З переходом на ринкові засади господарювання інноваційні малі підприємства є структурною частиною сектора малого підприємництва з властивими йому особливостями і функціями, що дозволяє розглядати цю форму господарювання як самостійне економічне явище. В господарському механізмі малі інноваційні підприємства виконують певні функції, займаючи власні позиції в конкретних сферах економіки і в самому процесі нововведень. Крім того на малих інноваційних підприємствах формується специфічний тип підприємницької поведінки, зумовленої інноваційною складовою. Тому малі інноваційні підприємства повинні стати об'єктом спеціальних досліджень та не отожднюватися з тими малими підприємствами, які працюють в інших сферах[11]. Причинами низької активізації інноваційних процесів малих підприємств в Україні є: недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази; відсутність стимулів для здійснення інноваційної діяльності та недовіра механізмів державного регулювання та податкового стимулювання інноваційної діяльності тощо. Серед багатьох визначених причин значну увагу приділимо податковому стимулюванню малих інноваційних підприємств.

У світовій практиці серед багатьох податкових стимулів для інноваційно-активних підприємств використовується показник податкових пільг.

Так, найвищі показники податкових пільг на 1 дол. США витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) простежуються у Франції, Іспанії, Португалії, Чехії та Індії. При цьому в окремих країнах, серед яких Нова Зеландія, Німеччина,

Швеція, Люксембург, Мексика, Росія та ряд інших, в яких значення показника є від'ємним, фактично відбувається дестимулювання інновацій. Окрім цього, у минулому році виникла тенденція до скорочення інвестицій в НДДКР у зв'язку із зростанням нестабільності фінансового ринку та поглибленням світової економічної кризи [10].

Враховуючи специфіку інноваційної діяльності, всі податки доцільно поділити на постійні (сума яких не залежить від обсягів діяльності) та змінні (сума яких залежить від прибутку або обсягів реалізації продукції). Такий поділ є важливим, виходячи з того, що, на нашу думку, податкове стимулювання інноваційної діяльності буде ефективним тоді, коли пільги надаватимуться за значимим для підприємства в залежності від життєвого циклу продукту податками.

Так авторами, Ю. Єригіним та О. Голощаповою були узагальнені основні чинники, які впливають на ефективність податкового стимулювання інноваційної діяльності. Зазначеними авторами сформульовано ряд принципів податкового стимулювання. Нижче наведено основні з них [1]:

– у фазі впровадження, прискореного зростання і спаду життєвого циклу продукту податкові пільги повинні бути встановлені за постійними податками;

– у фазі сповільненого зростання і насичення життєвого циклу продукту податкові пільги за змінними податками не мають стимулюючого ефекту, а мають дотаційний характер і є виправданими у разі значущих соціально-економічних проектів;

– на стадіях науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) та дослідних зразків форми податкового стимулювання мають бути встановлені на найбільш значущих постійних податках;

– на стадії промислового виробництва у фазах прискореного зростання і спаду податкові пільги повинні бути пов'язані з змінними податками для інноваційних проектів зі значними капіталовкладеннями;

– податкові пільги повинні надаватися для всіх підприємств-конкурентів, що підвищують конкурентоспроможність імпортозаміщуючих товарів;

– пільгове оподаткування повинне враховувати збалансованість інтересів платника податків і бюджету держави.

З вищевказаними принципами можна погодитися, проте, на нашу думку, виходячи з того, через які податки постійні чи змінні потрібно забезпечувати податкове стимулювання машинобудівних підприємств, інноваційний цикл логічно поділяти на дві стадії:

1) стадія НДДКР – на всіх етапах даної стадії випуск продукції відсутній, тому зміні податки є несуттєвими для підприємства;

2) стадія промислового (серійного) виробництва продукції – на цій стадії питома вага змінних податків у податковому навантаженні на підприємство зростає.

Ефективність податкового стимулювання доцільно розглядати також в розрізі розміру інноваційних підприємств. Адже дослідження ефективності податкових стимулів, які застосовуються державою у Великобританії, проведені Дж. Фореман-Пеком, показують, що їх ефект є різним для малих, середніх та великих компаній[6]. На нашу думку основна відмінність між малими та великими інноваційними підприємствами полягає в тому, що малі інноваційні підприємства, як правило реалізують один інноваційний проект, тоді як великі компанії – портфель інноваційних проектів, кожен з яких знаходиться на певному етапі (табл. 1).

Таблиця 1. Значимість податків на різних етапах інноваційного циклу в залежності від розміру підприємства *

Етапи інноваційного циклу	Малий та середній бізнес	Крупні компанії
Етап НДДКР	Умовно-постійні податки: нарахування на фонд заробітної плати.	Умовно-змінні податки: податок на прибуток; податок на додану вартість.
Етап серійного виробництва	Умовно-змінні податки: податок на прибуток; податок на додану вартість (ПДВ).	

Примітка: узагальнено та систематизовано на підставі досліджених автором наукових джерел

Так як для малих інноваційних підприємств (МІП) на початкових етапах реалізації інноваційного проекту податкові пільги на змінні податки не будуть відігравати суттєвої ролі в стимулюванні інноваційної діяльності, так як об'єкт оподаткування (виручка від реалізації товарів чи прибуток) будуть відсутніми).

Найбільш значимим податком для таких підприємств є нарахування на фонд заробітної плати. Адже на початкових етапах інноваційного циклу персонал, задіяний у НДДКР отримує фіксовані заробітні плати, на які здійснюється досить значні нарахування (більше 36 %). Тому, на перших етапах інноваційного циклу, податкове стимулювання малих інноваційних підприємств може ефективно здійснюватися в основному через нарахування на фонд заробітної плати. Потрібно зазначити, що податкове стимулювання через нарахування на фонд заробітної плати не є поширеним у світовій практиці (податковий кредит на нарахування на заробітну плату застосовується в Нідерландах [8]). Однак, особливістю податкової системи України є майже повне перенесення витрат на соціальне

страхування на працевдавця, тому для трудомісткого виробництва (а розробку інноваційних проектів на промислових підприємствах, повною мірою можна віднести до таких виробництв) нарахування на заробітну плату є основними обов'язковими платежами підприємства.

На більш пізніх етапах – на стадії промислового виробництва продукції для малих інноваційних підприємств більш значимими стають змінні податки і податкове стимулювання може бути ефективним через ПДВ та податок на прибуток.

Як свідчать дані, податки на прибуток і додану вартість в Україні становлять найбільшу питому вагу в загальній структурі податкових надходжень порівняно із високорозвиненими країнами: відповідно 27,7 % та 25,8 % всіх податків проти 8,8 % та 7,9 % у США, 2,8 % та 17,3 % у Німеччині. При цьому прибутковий податок в Україні займає 9,1 % всіх податкових надходжень, а в США – 36,3 %, у Німеччині – 27,3 % [10]

Отже, охарактеризуємо основні форми податкового стимулювання малих інноваційних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2. Характеристика форм податкового стимулювання малих інноваційних підприємств *

Податки та обов'язкові платежі	Форми податкового стимулювання			
	Податкові канікули	Розстрочка платежів	Зменшення бази	Коригування ставки
Нарахування на заробітну плату	Зменшує фінансове навантаження на початковому етапі інноваційного циклу, але створює безповоротні втрати Пенсійного фонду та інших соціальних фондів	Зменшує фінансове навантаження на початковому етапі інноваційного циклу	Не враховує зміну чисельності працівників, зайнятих в НДДКР	
Податок на прибуток	Може відігравати деструктивну роль, знижуючи стимули до підвищення ефективності виробництва		Дозволяє мобілізувати внутрішні фінансові ресурси на майбутні НДДКР на етапі виробництва продукції, зменшує ризик інноваційної діяльності	Не дозволяє коректно врахувати значну кількість факторів, що впливають на формування бази оподаткування
Податок на додану вартість	Може відігравати деструктивну роль, знижуючи стимули до підвищення ефективності виробництва		Дозволяє мобілізувати внутрішні фінансові ресурси на майбутні НДДКР на етапі виробництва продукції, зменшує ризик інноваційної діяльності	

Примітка: узагальнено та систематизовано на підставі досліджених автором наукових джерел

На етапі НДДКР підприємство не отримує прибутку від реалізації інноваційного проекту, тому й пільги за даним податком суттєвого впливу на інноваційну діяльність такого підприємства не здійснюють. При цьому на етапі промислового виробництва податкові пільги та відстрочка платежу на перших етапах, будуть відігравати деструктивну роль. Адже логічно вважати, що на початкових стадіях виходу на ринок з інноваційним продуктом можливості отримати прибуток у підприємства найвищі з часом норма прибутку буде зменшуватися, а звільнення на певний час від податку на прибуток чи перенесення його сплати на більш пізні періоди може зумовити ситуацію, коли кілька років ефективність діяльності такого підприємства буде забезпечуватися виключно за рахунок пільг, а не організації виробництва. На етапі промислового виробництва податкові

пільги та відстрочка платежу на перших етапах будуть відігравати деструктивну роль.

На етапі промислового виробництва перевага має надаватися зменшенню бази оподаткування податком на прибуток (на суму витрат на інноваційну діяльність, створення, придбання НМА тощо). Аналогічні міркування справедливі і відносно ПДВ. Проте у випадку ПДВ для малих підприємств, які випускають більш-менш однорідну продукцію ефективною формою податкового стимулювання може вважатися і коригування ставки даного податку.

З врахуванням позитивних та негативних характеристик, наведених в табл. 2, рекомендовані форми податкового стимулювання малих інноваційних підприємств на різних етапах реалізації інноваційних проектів наведено в табл. 3.

Таблиця 3. Рекомендовані форми податкового стимулювання малих інноваційних підприємств на різних етапах реалізації інноваційних проектів *

Вид податку	Форми податкового стимулювання			
	Податкові канікули	Розстрочка платежів	Зменшення бази оподаткування	Коригування ставки
Етап НДДКР				
Нарахування на заробітну плату	-	X	-	-
Податок на прибуток	-	-	-	-
ПДВ	-	-	-	-
Етап промислового випуску продукції				
Нарахування на заробітну плату	-	-	-	-
Податок на прибуток	-	-	X	-
ПДВ	-	-	X	X

Примітка: узагальнено та систематизовано на підставі досліджених автором наукових джерел

Практична схема застосування податкового стимулювання інноваційної активності МІП може бути стисло подана наступним чином. Після створення МП для того, щоб набути статусу інноваційного необхідно зареєструвати інноваційний проект у встановленому нормативними документами порядку [5]. Зареєстрований проект надає підставу для реєстрації підприємства в спеціальному реєстрі малих інноваційних підприємств України. Для цього необхідним є прийняття відповідного нормативного акту про ведення зазначеного реєстру та порядку реєстрації МІП. Отримавши свідоцтво про реєстрацію в Державному реєстрі МІП, підприємство в добровільному порядку реєструється як платник податку з особливим статусом, так як на даному етапі особливий статус МІП не передбачений, необхідно внести зміни до "Закону про інноваційну діяльність", включивши до нього розділ про малі інноваційні підприємства та їх особливий статус як платників податків та відрахувань до соціальних фондів. Після реєстрації підприємства в податкових органах як платника податку зі спеціальним статусом МІП набуває права на встановлені законодавчо податкові пільги.

Отже, удосконалення механізму податкового стимулювання і реалізації ефективних інноваційних проектів потребує значної підтримки з боку держави. Це в свою чергу дозволить прискорити темпи інноваційного розвитку та підвищити активність інноваційної діяльності в країні.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

У сучасних умовах однією з складових економічного розвитку України є наукоємний бізнес, який має бути побудований на основі розвитку інноваційних процесів на малих підприємствах. Таким чином, комплекс запропонованих форм податкового стимулювання малих інноваційних підприємств забезпечує державну підтримку, функціонування, дієвість та підвищує інноваційну активність малого бізнесу, що є джерелом життєздатності економіки в майбутньому. В подальшому слід визначити відсоткове значення пільгових стимулів та врахування ступінь ризиковості заходів для малих інноваційних підприємств.

Список використаних літературних джерел:

1. *Ерьгин Ю.В.* Выбор форм налогового стимулирования инновационной деятельности машиностроительных предприятий [електронний ресурс] / Ю.В. Ерьгин, О.С. Голощапова – http://science-bsea.narod.ru/2004/ekonom_2004/erygin_gol.htm 2. *Курашвили Б.П.* Очерк теории государственного управления / Б.П. Курашвили. – М., 1987. –

С. 73. 3. *Лесечко М.Д.* Механізм державного управління у сфері захисту економічної конкуренції / Лесечко М.Д., Савчук В.С // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України за заг. ред. А.О. Чемериса. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 9. 4. *Павленко І.А.* Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України / І.А. Павленко. – Київ: нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К.: КНЕУ, 2007. – 248 с. 5. Порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів: Затв. пост. КМУ №1474 від 17 вересня 2003 р. [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1474-2003-%D0%BF> 6. *Прутуляк Н.М.* Інноваційне підприємництво в перехідний період: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / Н.М. Прутуляк. – Київ: держ. торговельно-економічний ун-т. – К., 1998. – 20 с. 7. *Прохорова В.В.* Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого підприємництва України / В.В. Прохорова // Бізнесінформ. – 2012. – № 9. – С. 132-135. 8. *Ратнер С.В.* Налоговое регулирование инновационного развития экономики: зарубежный опыт и перспективы для России [електронний ресурс] / С.В. Ратнер, Д.В. Дира – режим доступу: <http://innclub.info/wp-content/uploads/2012/02/%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80.doc> 9. *Тихомиров Ю.А.* Механизмы управления в развитом социалистическом обществе / Ю.А. Тихомиров. – М.: Наука, 1978. – 236 с. 10. *Фісун А.* Створення наукомістких робочих місць – фундамент зростання економіки України / А. Фісун // Економіка України. 2009. – № 1. – С. 32-42. 11. *Чернова О.В.* Податкове стимулювання інноваційної діяльності // Економіка та держава. – 2007. – № 7. – с. 37–39. 12. *Шпак В.І.* Розвиток малого підприємництва в Україні: наук. Вид. / В.І. Шпак. – МАУП, 2006. – 122 с. 13. *Юзьков Л.П.* Социальный и государственно-правовой аспекты управления / Л.П. Юзьков. – К.: Лыбидь, 1972. – 57с.

ПЕТРОВСЬКА Інна Петрівна – викладач кафедри економіки і підприємництва Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

Наукові інтереси:

– державне регулювання інноваційною діяльністю.

Стаття надійшла до редакції: 26.02.2013 р.